

je Banským práve preto, že ho tak a nie ináč postupne formovali naši predkovia svojimi činmi, úspechmi a omylmi. Skutky obyvateľov Banského v minulosti utvárali spolu to, čo by sme mohli nazvať duchom nášho kúta Slovenska rozprestierajúcom sa neďaleko východných hraníc nielen Slovenskej republiky, ale i celej Európskej únie.

História je učiteľkou života preto, kto nepozná minulosť, nepochopí prítomnosť a nepredvída budúcnosť. Urobme všetko preto, aby sme vlastnú obec zanechali zveladenú. Zároveň ustavičným úsilím o modernizovanie svojej obce v súčasnosti, ktorá raz tiež bude históriou, sa pričiňme všetci o to, aby naši potomkovia sa s hrdosťou hlásili k našej práci a našim skutkom.

*Štefan Petruň
starosta obce*

Štefan Petruň
starosta obce

SYMBOLY OBCE

Podklad pre návrh obecného erbu, ktorý bol schválený v roku 1996 a je zapísaný v Heraldickom registri Slovenskej republiky, predstavoval odťahok historickej obecnej pečate s loveckým motívom z 19. storočia.

Erb obce

V modrom štíte na zlatej pažiti stojaci zlatý jeleň v striebornej zbroji.

Vlajka obce

Pozostáva zo štyroch pozdĺžnych pruhov vo farbách bielej (1/4), žltej (1/4) a modrej (2/4). Pomer strán má 2:3 a ukončená je tromi cípmi, t. j. dvomi zástrihmi siahajúcimi do tretiny jej listu.

Pečať obce

Je okrúhla uprostred s obecným symbolom a kruhospisom OBEC BANSKÉ.

ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA

Obec Banské, ktorá patrí do okresu Vranov nad Topľou, leží v Slanských vrchoch, v hornej časti doliny Olšavy. Spodné mierne časti svahov sú odlesnené, vyššie porastené listnatým lesom.

Prvá písomná zmienka:	rok 1384
Nadmorská výška:	327 m n. m.
Celková výmera obecného katastra:	29 861 439 m ²
Hustota obyvateľstva:	55 na km ²
Počet obyvateľov (k 31. 12. 2008):	1628 (z toho 657 rómnych)
Počet domov:	362
	(z toho 336 obývaných a 26 neobývaných)

↑ Stará architektúra v obci

NÁZOV OBCE

V prvej písomnej zmienke z roku 1384 sa obec spomína pod latinským názvom Banyapataka inak Wyuagas, v zmysle Nová Poruba. Názov Banyapatak vznikol prevzatím staršieho slovenského názvu Banské a rozšírením o slovo patak, čiže potok. Obec vznikla zrejme v údolí, ktorého pôvodný názov bol Banské. V tomto údolí sa v stredoveku ťažili rudy kovov, z čoho vznikol aj názov údolia.

V 18. storočí sa pre dedinu požívali najmä názvy Bánszka, Banske alebo ich obmeny (v podobe Bánszka ju v 70. rokoch 18. storočia na mapu zapísali vojenský kartografi). V 19. storočí sa ustálil názov Bánszka. Počas silnejúcej maďarizácie od roku 1907 vystupovala obec pod úradným názvom Bányapataka. Po vzniku Československej republiky dedinu premenovali na Banské a tento úradný názov sa od roku 1920 používa do dnešných dní.

STRUČNÝ PRIEREZ DEJINAMI OBCE AŽ DO SÚČASNOSTI

Doklady o osídlení chotára v praveku pochádzajú z paleolitu a dedina Banské patrí k významným stredopaleolitickým náleziskám (260 000 – 40 000 rokov pred Kr.). V chotári sa objavil aj srdcovitý pästný klín, v poradí druhá takáto pamiatka na území východného Slovenska. Niektoré nálezy z miestneho katastra sa spájajú aj z mezolitom (8 000 – 6 000 pred Kr.). Z ďalších dôb praveku až včasného stredoveku nám nálezy zatiaľ chýbajú. Archeologické nálezy z Banského nepoznáme ani z 10. až 13. storočia.

Po páde Veľkomoravskej ríše sa okolité územie v priebehu 11. – 12. storočia stalo súčasťou vznikajúceho uhorského štátu a zostalo v ňom nasledujúcich takmer 1 000 rokov.

Pravdepodobne v 14. storočí dedinu Banské vybudoval šoltýs (richtár) s usadlíkmi podľa zákupného (nemeckého) práva. To znamená, že lokátor na základe dohody zo šľachticmi dovedol kolonistov (novousadlíkov) a osídlil vyznačené územie. Táto činnosť bola vyvolaná pomerne častými delbami panstva medzi dedičov, z ktorých niektorí sa snažili zveladiť svoje podiely vytvorením nových sídlisk na neobývanej pôde. Nové dediny zakladali na zákupnom práve spravidla obyvatelia blízkych starších obcí alebo cudzí hostia rozličného pôvodu. V prvých rokoch i desaťročiach novovybudovaná dedina Banské bola oslobodená od platenia daní.

Prvá písomná zmienka o obci z roku 1384 vznikla v súvislosti s majetkovými spormi. V roku 1397 kráľ Žigmund Luxemburský daroval, respektíve vrátil dedinu Banské šľachticom z Rozhanoviec.

V 15. – 16. storočí časť dediny naďalej patrila šľachticom z Rozhanoviec, po nich poprednému uhorskému magnátskemu rodu Bátorim (Báthory) ako majetková súčasť panstva Čičava, resp. Vranov a časť šľachticom Šošovcom (Soós). Z „vranovských“ Bátoriovcov pochádzala aj Alžbeta (1560

– 1614) známa ako „krvavá čachtická pani“, ktorá sa do dejín Vranova a okolia zapísala i mučením svojich obetí počas pobytu na svojom vranovskom panstve. Zložité majetkové pomery pokračovali i v nasledujúcich rokoch a vo vlastníctve dediny sa vystriedalo niekoľko šľachtických rodov.

V roku 1600 v Banskom stálo desať obývaných poddanských domov a obydlie šoltýsa (richtára). V dedine bývali výlučne podaní a žiadny predstaviteľ privilegovanej vrstvy.

V prvej polovici 17. storočia sa tu so súhlasom zeme pána usadilo nové obyvateľstvo. Počet obývaných domov sa zvyšoval a koncom storočia už lokalita patrila medzi stredne veľké dediny.

V 18. storočí sa vytvorili základy súčasnej náboženskej a národnostnej štruktúry dediny. Matej Bel vo svojom latinskom rukopise o Zemplínskej stolici (z druhej tretiny 18. storočia) o dedine píše: „Banské stúpa od Davidova na západ. Nachádza sa v hlbokom údolí, oddelené a obkolesené vrchmi na abovských hraniciach. Terén je tu kopcovitý a neúrodný, ale obyvateľov je tu viac. Patrí dedičom po Humenských a Jurajovi Melcerovi. Kedyś tu boli šachty, hľadali sa kovy, preto dedina dostala toto meno. Stopy po nich však sotva vidno.“

V 70. rokoch 18. storočia k vlastníkom Banského patrili aj František Melczer, Anton Fáy, Imrich a Pavol Soós.

V roku 1828 v Banskom bývali členovia rodín Juraja Hudáka (richtár), Vasiľa Matyiho, Michala Janya, Michala Brisztaya, Michala Iversida, Ivana Prokoba, Alexandra Szlobodnika, Demetera Bargaya, Andreja Patsuta, Ivana Patsuta, Ivana Misenka, Andreja Mitra, Štefana Barana, Vasiľa Barana, Ladislava Gyuraszika, Michala Kimáka, Ivana Mika, Petra Simka, Vasiľa Hanusina, Vasiľa Hanusina K., Ladislava Jatzka, Ivana Baranyho, Adreja Uhalya, Ivana Mitrisina, Petra Mitrisina, Andreja Ruszina, Jura-

↑ Nová architektúra v obci

ja Suszta, Juraja Gyurtsa, Ivana Lipniho, Ivana Geru, Ivana Begalu, Alexandra Lukátsa, Ivana Dargaya, Vasiľa Hvasztu, Demetera Fedorka, Štefana Ivantsa, Petra Begala, Ivana Dargaya, Štefana Letsca, Ivana Begala, Vasiľa Matyiho, Štefana Dargaya, Ivana Ivantsa, Lukáša Begalu, Demetera Michalotsina, Alexa Hvasztu, Ivana Katsmara, žida M. Rosenberga, Ivana Nijetszika a Juraja Kamaraszkyho.

Roku 1831 sa tunajší občania zúčastnili na udalostiach Východoslovenského roľníckeho povstania.

V poslednej tretine 19. storočia patrilo Banské, v rámci humenského okresu, do obvodu rozsiahleho notárskeho úradu so sídlom v Čemernom (dnes miestna časť Vranova). Čemerniansky notár sa zúčastňoval aj na zasadnutiach bančanskej samosprávy (notár, resp. podnotár totiž zastupoval štátnu administratívu vo vedení obcí v obvode, viedol aj písomné

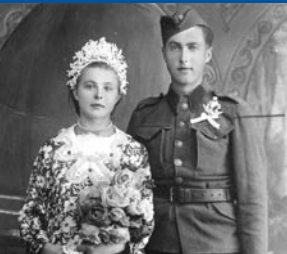
↑ Rodinná fotografia
↓ Najväčší gazda so synmi

↓ Miestny kroj

↑ Dedinské divadlo

↑ Svadobná fotografia

↓ Výstavba kult. domu

agendy jednotlivých dedín – vyhotovoval napr. zápisnice zo zasadnutí). Od 1. októbra 1895 pribudla notárovi ďalšia povinnosť – zabezpečiť vedenie štátnej (rodnej, sobášnej a úmrtnej) matriky (dovtedy sa totiž viedli – na príslušných farských úradoch – len cirkevné matriky, štátne matriky neexistovali).

V rokoch 1890 – 1918 sa vo funkcii richtára v Banskom vystriedali: Ján Kalmán, Juraj Kimák, Michal Jaczkó, Andrej Mitrisín, Michal Simko, Michal Scserba, Vasil Hanuszín a Ján Scserba.

V rokoch 1918 – 1939 dedina patrila do Československej republiky a v rokoch 1939 – 1944 do vojnovj Slovenskej republiky. Obec bola začiatkom roku 1945 oslobodená od vojakov nemeckého wermachtu postupujúcou sovietskou Červenou armádou (v chotári vojaci zvedli ťažké boje).

Rokom 1945 začalo obdobie novodobých premien obce. Opravou starých a budovaním nových domov či ciest sa

menil vzhľad dediny, upravované boli verejné priestranstvá, postupne sa zlepšovali služby obyvateľstvu, rástla životná úroveň. Dôležitou udalosťou bola elektrifikácia obce na prelome 50. a 60. rokov minulého storočia.

Dynamický rozvoj obce sa nezastavil ani po spoločensko-politických zmenách, ktoré odštartovala „nežná revolúcia“ v novembri 1989.

Začalo sa hlavne s rozšírením intravilánu obce pre individuálnu výstavbu rodinných domov, zrekonštruovanie elektrickej siete. Dôležitou stavbou bola plynofikácia obce, výstavba domu smútku. Začiatkom nového tisícročia sa začali realizovať nové projekty základnej infraštruktúry – výstavba kanalizácie a čističky odpadových vôd, obecný vodovod. Z rekonštrukčných prác bola prevedená oprava kultúrneho domu, zriadenie poštového strediska, plynofikácia ZŠ a čiastočne MŠ, oprava časti miestnych komunikácií. V tomto období bola ukončená výstavba telocvične, obecnej kaviarne a rekonštrukcia a nadstavba ZŠ.

V tomto období začína rekonštrukcia obecných priestranstiev (chodníkov, ciest, mostov, parkových úprav). Väčšina týchto projektov bola financovaná z mimorozpočtových zdrojov – eurofondov.

V súčasnosti post starostu obce zastáva Štefan Petruň, zástupcom starostu je Ing. Begala, obecné zastupiteľstvo tvoria poslanci Dušan Baran, Ján Baran, Ján Begala, Juraj Bihár, Rudolf Gábor, Mgr. Slávka Malošová, Michal Ivančo, Michal Mati a Pavol Olejár, vo funkcii kontrolóra obce pôsobí JUDr. Ján Štovka.

← Vystúpenie žiakov na dedinských slávnostiach

NÁBOŽENSKÉ POMERY

O počiatkoch kresťanstva v najvýchodnejšej časti Slovenska vieme zatiaľ len veľmi málo. V rokoch 1332 – 1337 sa v regióne Zemplína vykonal súpis i vyberanie pápežského poplatku – desiatku (bolo to v čase pontifikátu pápeža Jána XXII., ktorý sídlil v juhofrancúzskom meste Avignon). V uvedených záznamoch sa nachádzajú i doteraz najstaršie známe písomné zmienky o mnohých zemplínskych stredovekých rímskokatolíckych farách. V blízkosti Banského sa v Zemplíne nachádzali rímskokatolícke farnosti (západný obrad) v Čemernom (miestna časť Vranova nad Topľou) a vo Vranove nad Topľou. Tieto farnosti počas reformácie prešli do rúk protestantov, ale neskôr sa stali opäť katolíckymi.

V Banskom stál v 16. storočí pravdepodobne chrám východného obradu (dnešní gréckokatolíci). Udalosti reformácie sa miestneho obyvateľstva zväčša rusínskeho pôvodu a východného obradu nedotkli. Zemepáni im ich vierovyznanie rešpektovali.

V 18. storočí v Banskom stál „starobylý“ drevený gréckokatolícky chrám (v polovici 18. storočia tu žili iba uniati). V druhej polovici 18. storočia farníci postavili nový murovaný neskorobarokový chrám sv. Petra a Pavla, ktorý podľa vojenského mapovania z druhej polovice 18. storočia stál mimo vtedajšej domovej zástavby. Pri chráme sa nachádzal cintorín. Čo je zaujímavé, nad chrámom nemal nikto patronátne právo, ale mal viacerých kompozitorov. V súčasnosti tento chrám, spolu s vedľa stojacim kamenným náhrobkom s reliéfom Krista, patrí k nehnuteľným národným kultúrnym pamiatkam Slovenskej republiky.

V roku 2001 prešovský biskup Mons. Ján Hirka posvätil obnovený a rozšírený tunajší farský chrám.

Od roku 1941 vo farnosti slúžili: Polykarp Bulik (OSBM 1941), Ján Fazekaš (1941-1950), Anton Minčík (1968-1980), Ján Fazekaš (1981-1984), Vasil' Ďulaj (1986-1997), Miroslav Ilko (1997), Peter Hasara (1997-1999), Štefan Kopčák (1999-2005).

V súčasnosti v dedine sídli jedine gréckokatolícky farský úrad (o. Mgr. Marek Saraka).

V minulosti v dedine okrem gréckokatolíkov žila i pomerne málo početná komunita rímskokatolíkov (patrili do farnosti v Soli, potom v Sačurove a v súčasnosti vo Vechci) a obyvateľov židovského pôvodu, ktorí patrili do vranovského rabinátu.

Podľa posledného oficiálneho celosťátneho sčítania z roku 2001 z miestnych občanov sa 9,33% prihlásilo za rímskokatolíkov, 0,14% za evanjelikov, 89,78% za gréckokatolíkov a u 0,62% je uvedené nezistené náboženstvo.

RÓMOVIA

Na základe oficiálneho evidenčného súpisu z roku 1924 vieme, že v tom čase mali domovskú príslušnosť v obci aj Rómovia. Samozrejme, v obci sa usadili už oveľa skôr. Na základe spomienok je pravdepodobne, že prvé rómske rodiny do Banského prišli po prvej svetovej vojne. Členovia týchto rodín sa živili ako obecní pastieri. V roku 1972 v Banskom bývalo 92 Rómov a v súčasnosti je ich k trvalému pobytu prihlásených 665.

↑ Prvé sv. prijímanie (1966)
↓ Ikonostas

↑ Dom smútku
↓ Interiér domu smútku

ŠKOLSTVO

Údaje o gréckokatolíckej ľudovej škole v Banskom poznáme z roku 1738. Deti z farnosti sa tu učili čítať, písať, počítať a náboženstvo.

V Uhorsku v roku 1868 zavedená povinná šesťročná (6 - 12 rokov) školská dochádzka priniesla pozitívne výsledky v prístupe k vzdelaniu, pretože vzniklo veľa nových ľudových škôl. Na slovenských dedinách sa až do roku 1918 veľmi často praktizovala školská dochádzka iba cez zimné mesiace, pretože deti pomáhali pri poľnohospodárskych prácach svojim rodičom.

V rokoch 1896 – 1918 na škole učili Emil Gerzó, Michal Demjanovics, Peter Mihalovics, Michal Szkiba a Ondrej Sztilicha. Po roku 1918 sa miestni žiaci vzdelávali na slovenskej gréckokatolíckej ľudovej škole. Pretože obec bola považovaná za rusínsku, úrady tu zriadili Štátnu ľudovú školu „ruskú“.

Pôvodné ľudové školy prešli do roku 1945 rozličnými transformáciami. Po druhej svetovej vojne došlo tiež k určitým zmenám (tie sa odrážali i v názvoch, ktoré táto výchovno-vzdelávacia inštitúcia niesla – štátna ľudová škola, národná škola, osemročná stredná škola, základná deväťročná škola a nakoniec základná škola). Od roku 1971 miestni žiaci získavajú vedomosti v novej účelovo postavenej školskej budove.

Na škole sa vystriedalo mnoho riaditeľov a pedagógov (Škovran, manželia Schudickovci). V súčasnosti v ob-

↑ Žiaci 1. ročníka v roku 1960/61

ci sídli základná škola (ročníky 1 – 4). Pedagogický kolektív pracuje pod vedením riaditeľky Mgr. Anny Guziovej. Školu, ktorá je nositeľom certifikátu Zdravá škola navštevuje 148 žiakov.

Predškolské vzdelávanie v obci sa začalo v roku 1976 zriadením jednej triedy v budove základnej školy. Bol to prípravný ročník s dopoludňajšou prípravou detí pre vstup do základnej školy. O rok neskôr sa zriadili dve triedy s celodennou výchovou i vzdelávaním. Jedáleň pre deti z materskej školy bola zriadená v rodinnom dome. Až v roku 1985 sa otvorili brány novovybudovanej materskej školy, kde až do dnešných čias prichádzajú deti s radosťou a zvedavosťou. V súčasnom období sú zriadené 2 - 3 triedy s počtom detí okolo 45 - 50. Pracovný kolektív pracuje pod vedením Mgr. Jany Uchaľovej.

VÝROBNÁ ČINNOSŤ A SLUŽBY

Šľachtici z Rozhanoviec mali v stredoveku právo dolovať zlato, striebro a iné kovy na svojich majetkoch. Toto právo zrejme uplatnili aj v Banskom ale o výsledkoch baníčenia niet priamych správ.

V minulosti sa obyvatelia Banského živilí najmä poľnohospodárstvom, chovom hovädzieho dobytku, sviň, oviec a niektorí

↓ Základná škola

↓ Materská škola – detské ihrisko

↑ ČOV
↓ Výstavba obecného vodovodu

↑ Vodojem
↓ Chata Roztoky

vlastnili včelstvá (tieto spôsoby obživy sú doložené v 17. storočí).

Začiatkom 18. storočia v Banskom stáli dva mlyny. V 18. storočí sa miestni obyvatelia živili poľnohospodárstvom, chovom dobytka, prevážaním soli, furmančením a prácou v železných hámroch v Rudlove a Zamutove, pričom nakupovať a predávať svoje produkty chodili na trh do Košíc. V neskorších storočiach si peniaze zarábali aj tkáčstvom, kolárstvom, kováčstvom, prácou v lesoch a kamenárstvom.

V 20. storočí sa v tunajšom chotári nachádzal kameňolom. V 70. rokoch 20. storočia časť tunajších občanov bola zamestnaná v poľesí v Hencovciach, Vranove, Michalovciach a Košiciach. Poľnohospodárstvom sa zaoberali súkromne hospodáriaci roľníci. Proces spoločensko-politických zmien, ktorý začal koncom roka 1989, veľmi výrazne zasiahol do života miestnych občanov. Niekoľko tunajších občanov sa rozhodlo pre súkromné podnikanie v rozličných oblastiach.

SPOLKY A ZÁUJMOVÉ ORGANIZÁCIE

Dôležitú úlohu v živote obce zohrávali aj miestne štruktúry rôznych spolkov, spoločenských či záujmových organizácií. Uhorskú tradíciu majú cirkevné spolky viazané na Banské ako farskú obec. K najstarším svetským spolkom patrí Dobrovoľný hasičský zbor. Po roku 1948 v obci založili miestne organizácie Československého zväzu

↑ Účastníci 1. ročníka Drevorubač 2010

↑ Roztoky

mládeže (neskôr Socialistický zväz mládeže), Výboru žien (neskôr Československý zväz žien) a ďalšie „socialistické“ organizácie. V 90. rokoch 20. storočia v obci pracovali aj miestne odbory Červeného kríža a Jednoty dôchodcov Slovenska.

V súčasnosti v obci pôsobí Miestna organizácia Matice slovenskej, Jednota dôchodcov a Poľovnícke združenie.

KULTÚRNO-SPOLOČENSKÝ ŽIVOT

Kultúrne aktivity v obci vyvíjali v minulosti najmä učители miestnej školy – tí spolu so žiakmi nacvičovali rôzne divadelné predstavenia, s pripraveným programom sa deti prezentovali i pri rozličných cirkevných, resp. štátnych sviatkoch, organizované boli tiež juniále a iné podujatia zábavného charakteru.

Po roku 1918 sa vystúpenia žiakov stali neodmysliteľnou súčasťou osláv rôznych výročí, v oblasti kultúry sa výrazne angažoval aj miestny národný výbor, respektíve obecný úrad.

Žiaci základnej i materskej školy sa na kultúrno-spoločenskom živote obce podieľajú dodnes. K obľúbeným kultúrno-spoločenským akciám patria podujatia pripravované pedagógmi miestnej základnej a materskej školy.

Už štvrtstoročie je nositeľom tunajších tradícií Folklorna skupina Bančan pod dlhoročným vedením Mgr. Anny Guziovej. V poslednom období je vedúcou skupiny Katarína Mitrišinová, ktorá pracuje pri Miestnom odbore Matice slovenskej. Folklorna skupina sa zúčastňuje na vystúpeniach a súťažiach na Slovensku ale aj vystúpení v zahraničí. V Banskom každoročne or-

↑ Futbalový klub

↑ Bančanská desiatka

organizujú okresnú súťažnú prehliadku folklórnych skupín a spevákov ľudových piesní – Roztoky. V obci sa konal aj 2. ročník súťaže pilčikov a 1. ročník súťaže vo varení „holubkov“.

ŠPORT A TURISTIKA

V období medzivojnovnej Československej republiky školské povinnosti chlapcom miestnej ľudovej školy spestrili prvé futbalové zápasy proti žiakom z okolitých škôl. V provizórnom odeve a s handrovou loptou sa na miestnom provizórnom ihrisku „naháňalo“ niekoľko nadšencov – žiakov.

Organizovaný futbalový oddiel v Banskom vznikol až po roku 1944. Na miestnom futbalovom ihrisku pôsobí pod funkcionárskym vedením predsedu Jána Bombara a tajomníka Štefana Petruňa futbalový klub Poľana Banské (klub vznikol v roku 1990 ako občianske združenie). V súčasnosti dospeli i dorastenci hrajú okresnú súťaž.

Aktívnu činnosť vyvíja Športový klub Banské (predseda Michal Ivančo), ktorý bol ako občianske združenie oficiálne zaregistrovaný v roku 1996. Členovia klubu dosahujú vynikajúce výsledky i v celoslovenských súťažiach. Od roku 1996 klub organizuje bežecké podujatie s medzinárodnou účasťou Bančanská desiatka a od minulého roku beh do vrchu a cyklistické preteky (časovka do vrchu) Banské – Mláčky.

Kataster obce je vhodný na rozvoj turizmu. Lákavé sú pešie túry ale aj cyklotrasy, ktoré vedú na neďaleký Herľanský gejzír.